ВІЧНА ПАМ'ЯТЬ

На невеликім просторі землі я начислив вісім кладовищ. Се ті два високі мости через ріку, залізничний і возовий, загнали стільки людей у могили, що аж вісім кладовищ постало. Боронили їх одні — і гинули, боронили їх другі — і гинули, будували наново, руйнували вдруге, втретє,— і за кождим разом зростало число могилок то тут, то там. А тепер нема ні мостів, ні їх оборонців, зате є вісім кладовищ.

З них два великі, по-воєнному упорядковані: покійники лежать рівними рядами, як на муштрі, мають хрести, написи і числа—ох, які числа! поза 20 000!—і мають пам'ятники. Одеи з них, найбільший, має напис: "Pro patria" l. Се пам'ятник для оборонців тої спільної австро-угорської "вітчини", що для одних народів була вітцем, для других вітчимом, а для третіх тяжким ворогом — і тому сама також загинула. Солодко і славно за вітчину вмирати, але треба її мати...

За вітчизну (лат.).

Не люблю сих муштрованих кладовищ. Мені найбільше подобалося маленьке кладовище на високій кручі, над рікою, недалеко покинутих окопів. Той, що вибрав се місце спочинку для своїх побитих товаришів, був поет. Тут такий гарний вид на велику ріку, на села внизу, на поля, на ліс,— при заході червоного сонця, при рожевих хмарах і легкій імлі над водою панорама ненаглядна.

Товариші наклали тут покійникам сильних хрестів з дашками, щоби дощ не сполiскував написів. Сердечні слова відзивалися з дощинок: "Прощай, товаришу!", "Вічна пам'ять тобі!". Обвели кладовище плотом і дротом і пішли собі у світ. Бог зна куди. Уже й не вернуться сюди ніколи.

На малім кладовищі виросла буйна трава, місцями бодяки, маки, і вже дві акаційки вихопилися із землі.

У падолисті вдарив мороз. Потім знову потепліло. Я вийшов у поле. На кладовищі на кручі не застав я ні плота, ні одного хреста, тільки колючий дріт лежав на землі.

— Слухайте, ґаздо, се хто позабирав хрести? Селянин, що переходив попри мене, відповів зневажливо:

— А хто ж би? Люде! Вдарив мороз, і люде запалили собі хрестами у печі. Покійникам нащо хрестів?

— Покійникам не треба, але живим, на пам'ятку.

— Живим? Хто сих покійників знає? Хто їх тут буде шукати? Хто їх має пам'ятати?

— Так, се правда.

"Вічна" пам'ять тривала всього три роки...

[19 I9-1920]